

Oya Köymen

1967-1977 yıllarında ODTÜ, 1977-1983 ve 1990-2003 arasında Boğaziçi Üniversitesi ekonomi bölümlerinde  ğretim  yesi olarak çalıştı. 1973'te doçent, 1979'da profesör oldu. *Keban Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleřim Sorunları; Türkiye Tarımında İşletmeler Arası Farklılaşma, Türkiye'de Tarımsal Yapının Geliřimi: 1923-1938 ve Kapitalizm ve Köylülük* (Yordam Kitap, 2008, 2012) başlıklı kitaplarının yanı sıra, yurtiçinde ve yurtdışındaki dergilerde 22 makalesi yayımlanan Köymen'in uzmanlık alanları 19.-20. yüzyıl Avrupa, 19. yüzyıl Osmanlı, 20. yüzyıl Türkiye iktisat tarihi ve tarım ekonomisidir.

SERMAYE BİRİKİRKEN

Osmanlı, Türkiye, Dünya

Oya Köymen

Yordam Kitap: 16 ♦ Sermaye Birikirken ♦ Oya Köymen

ISBN-978-9944-122-04-07 ♦ *Düzeltilme*: Nurten Tuç

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç ♦ *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner

Birinci Basım: Mart 2007 ♦ *İkinci Basım*: Ekim 2007 ♦ *Üçüncü Basım*: Mart 2014

© Oya Köymen, 2007 © Yordam Kitap, 2007

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)

Çatalçeşme Sokağı No: 19 Kat: 3 Cağaloğlu 34110 İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • Fax: 0212 528 19 09

W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)

İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44

Başakşehir - İstanbul

TEL: 0212 5650122 - 0212 5650255

iktisat tarihi

SERMAYE
BİRİKİRKEN

Osmanlı, Türkiye, Dünya

Kızım Yıldız'a

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
-------------	----

I. BÖLÜM

İKTİSAT: KAPİTALİZM VE İKTİSADİ DÜŞÜNCENİN EVRİMİ	21
1. Klasik İktisat ya da Ekonomi Politik (1776-1870)	22
2. 1873 Dünya Krizi ve Klasik İktisadın Sorgulanması	34
3. 1929 Dünya Krizi ve Keynesçi İktisadın Doğuşu	43
4. 1973-76 Krizi: Neoliberalizmin Doğuşu ve Neoklasik İktisadın Şahlanması	48

II. BÖLÜM

OSMANLI: SINIFLAR VE SERMAYE BİRİKİMİ	65
1. Halkın “Devlet Babası”, Aydınların “Devlet Anası”	65
2. Osmanlı-Avrupa Karşılaştırması	73
3. 16. Yüzyılda Osmanlı Toplumsal Değişiminin Başlaması	79
4. 19. Yüzyılda Osmanlı'nın Batı'ya Açılması	87

III. BÖLÜM

TÜRKİYE: KIRILMALARIN ALTINDAKİ SÜREKLİLİK	97
1. Tarihsel Arka Plan	97
2. ABD Yörüngesine Giriş: 1950-1959	104
3. İlk Darbe (27 Mayıs 1960) Sonrası: 1960-1969	111
4. İkinci Darbe (12 Mart 1971) Sonrası: 1970-1979	116
5. Üçüncü Darbe (12 Eylül 1980) Sonrası... ..	126
6. Küreselleşmenin Etkileri	137

IV. BÖLÜM

DÜNYA: İNGİLİZ İMPARATORLUĞU'NDAN ABD HEGEMONYASINA	153
1. Kapitalizmin Doğuşu ve Sanayi Devrimi	153
2. İki Dünya Savaşı Dönemi	168

3. ABD Hegemonyası Başlıyor	174
4. Kalkınma Sorunu: Modernleşme mi? Bağımlılaşma mı?	200
5. ABD Tarım Politikası:	
Bolluk İçinde Yoksulluğun Yaratılması	211
EK 1: 1970-12 EYLÜL 1980 ARASINDA İŞLENEN SİYASİ CİNAYETLERDEN ÖRNEKLER	221
EK 2: 1990-2000'LER ARASINDA İŞLENEN SİYASİ CİNAYETLERDEN ÖRNEKLER	228
EK 3: KISA YAŞAMÖYKÜLERİ	231
1. ABDULLAH ÇATLI	231
2. TANSU ÇİLLER	233
3. CEM ERSEVER	235
4. MAHMUT YILDIRIM-YEŞİL	237
EK 4: 1947-2003 ARASINDA ABD MÜDAHALELERİ	240
KAYNAKÇA	251
DİZİN	261

ÖNSÖZ

Kapitalizmin “sihirli” sözcüklerinin “sermaye” ve sermaye biriktirmek olduğunu biliyoruz. Neden “servet” değil de sermaye kapitalist sisteme adını verecek kadar belirleyici bir kavram? Geri kalmış ülkelerin sermaye birikimleri olmadığı için az gelişmiş oldukları, sanayileşmiş ileri kapitalist ülkelerin ise sermaye birikimleri sayesinde bu konuma geldikleri klişeleşmiş değerlendirilmelerdendir.

Büyük toprak, para ya da gayrimenkul sahipleri servet sahibidir ama sermayedar değildir. Sermayedar olabilmek için kişinin var olan parasal birikimini sürekli artırma gayreti içinde olması gerekli olsa da yeterli bir koşul değildir. Örneğin paradan para kazanmak, faiz geliri elde ederek ya da malları ucuza alıp pahalı satarak da mümkün. Kentlerin civarında arazi alıp, bekleyip kent nüfus artışının baskısıyla arazisinin fiyatı artınca satıp büyük paralar kazananlara sermayedar demiyoruz da, ahlaki bir değerlendirmeyi de içeren “havadan para kazanmak” anlamında bir nitelime olan “rantçı” diyoruz. Bütün bu örneklerde eksik olan bir şey var. Emek vermeden sahiplenilen toprak parçasından ya da değer katmadan var olan malları ucuza alıp pahalıya satarak elde edilen gelirlerle servet sahibi olunuyor ama sermayedar olunamıyor.

Tarihsel olarak sermayedarlar kendileriyle servet sahipleri arasındaki farkı emek vermeye, çalışmaya, yeni değerler yaratmaya bağlamışlardır. Sermayedarların kimliğini tanımlama çabalarından “iktisat bilimi” doğdu. İktisat, sanayi devrimlerinin nasıl sermayedarların eseri olduğunun teorilerini kurdu. Gene

tarihsel olarak sermayedar kavramı yeni bir toplumsal sistem olan kapitalizmin ve sanayileşmenin yaratıcı gücü olarak iktisat tarihi yazınına geçti. Sermayedarlar tarihlerini yazarken özellikle şunları vurguladılar: Onlar ayrıcalıklı, servet sahibi soyluların egemen olduğu ortaçağdan, yeniçağa geçişin öncülere olurken bütün ayrıcalıklı sınıflara karşı da mücadele etmiş ve herkesin yasalar önünde eşit olması gerektiğini savunmuşlardı. Emek vererek, çalışarak yeni değerler yaratılması, toprakların en verimli bir biçimde işlenmesi, fabrikaların kurulup kitlelere yeni iş sahalarının açılması, yeni teknolojilerin bulunması ve toplumsal refahın artması ancak sermayedar düzeninin kurulmasıyla mümkün olabilmişti. Herkesin çalışmasının karşılığını aldığına varsayıldığı yeni düzen; emeğe saygı, eşitlik, adalet, serbest rekabet ve ticaretle özdeşleştirilen kişisel özgürlükler sistemiydi. Ortaçağdaki gibi üreticilerin soylulara, toprağa, cemaatlere bağımlılığı yok edilmiş, kulluğun yerine eşit özgür vatandaşlar toplumu kurulmuştu.

Bu kitapta sözü edilen toplumsal tarih yazınına izleyerek, tarihsel ve güncel verilerle “Gerçekten böyle mi olmuş?” sorusunun peşine takıldım. Sermaye birikirken diğerlerine, sermaye biriktiremeyenlere neler olduğuyla ilgilendim. Kitabın her bölümünün kendi başına bir bütün oluşturmasına çalıştım; dört ayrı makale gibi değerlendirebiliriz. Birinci bölümde, iktisadi düşüncenin dönüm noktaları ile kapitalizmin dünya çapındaki krizleri arasındaki ilişkiyi vurguladım. İkinci bölümde, Osmanlı’da sınıfların ve sermaye birikiminin olmadığına ilişkin savlara karşıt görüşlerim çerçevesinde konuyu işledim. Üçüncü bölümde, Türkiye’deki ekonomi-siyaset-sermaye birikimi süreçlerini ilişkilendirdim; ekonomideki liberalizm ile siyasetteki baskıcı politikalar ve askeri darbeler arasındaki bağlantıları vurguladım. Dördüncü bölümde, dünya ekonomisinden bir seçki sundum. Kapitalizmin doğuşundan ABD hegemonyasına giden yolun önemli gördüğüm dönüm noktalarının üstünde durdum. Eklerde, Türkiye siyasetinde şiddetin dökümünü yaparken, bu süreçteki bazı “aktörler”in kısa

yaşamöykülerine yer verdim. Son ekte de ABD hegemonyasının önemli göstergelerinden biri olan başka ülkelere çeşitli biçimlerdeki müdahaleleri gösterildi.

İktisat ya da iktisat tarihi eğitimi almamış okurların da yazdıklarımı anlamasını istediğim için bu alanların kendine mahsus dilini ve kavramlarını az kullanmaya çalıştım; ya da kullanırken açıklamalar getirdim. Ama iktisat ve iktisat tarihi akademik geçmişimin bu çabamda beni zorladığını itiraf etmeliyim. Çünkü içinde bulunmuş olduğum akademik ortamlarda insan ister istemez bazı alışkanlıklar ediniyor ve belirli bir yazı biçimini benimseyebiliyor. Aşırı uzmanlıkla birlikte her alanın özel bir dili oluyor. Akademik çalışmaların başlıca özelliği de araştırmacının bir konuda onlarca dipnot, rakam, grafik matematiksel modeller vb. kullanarak o konuyu bildiğini kanıtlama çabasıdır. Böyle olunca da ancak ilgili alanın küçücük bir alt alanında çalışanlar birbirini anlayabiliyor. Bu küçücük alt alanların dışındaki akademisyenler birbirinin ne yaptığını anlamadığı, bilmediği gibi akademik dünyanın dışındakiler ise anlaşılmasız şeyler söyledikleri için akademisyenleri ya küçümsüyor ya da yüceltiyor. Örneğin, bir depremin ardından TV ekranlarından birçok deprem uzmanının açıklamalarını dinlerken fay hatları ve jeolojik katman labirentlerinin arasında kaybolmamak neredeyse imkânsızdır.

Hava durumu ve spor yani futbol programları kadar yaygın olan ekonomi programlarında ise genellikle şöyle şeyler duyuyoruz: “Fed’in faizleri yükseltme ihtimaline karşı borsa endeksi düşmeye başladı, piyasalar tedirgin, sıcak para çıkışı durumunda, ekonomi durgunluğa girebilir; o zaman da faiz dışı % 6,5 fazlayı tutturmak ve cari açığı finanse etmek güçleşebilir.” Bu tür yorumları iktisat okuyan öğrencilerin çoğunun da anlayabildiğini sanmıyorum. Özellikle iktisat dilindeki pek çok kavram kimi gerçekleri gizlemek için de kullanılmaktadır. Örneğin bu cümlenin anlamı şudur: Dünyanın en borçlu ülkesi ABD’nin Merkez Bankası (FED-Federal Reserve Board) yabancılara daha çok devlet tahvili satarak daha da borçlanmak için faizleri biraz yüksel-

tince, başka ülkelerin borsalarında azami kâr etmek için spekülasyon yapan yani “oynayan” büyük para sahibi kişiler, bankalar, şirketler vb. ellerindeki tahvil ve hisse senetlerini satıp dolara çevirerek ABD tahvillerini alır ve Türkiye’deki borsa endeksi değer kaybetmeye başlar. Spekülatörlerin borsalar arasındaki bu tür işlemleri “sıcak para”nın ülkeye girişi ya da çıkışı olarak yorumlanır. “Piyasalar tedirgin”in anlamı borsalarda oynayan yerli ve yabancı para babalarının hangi borsalara yönelmeleri gerektiği konusunda tedirginlik ya da kararsızlık yaşamasıdır. Sıcak para Türkiye’den çıkınca, ithalat düşer; ithal girdiler azalınca bunlara bağlı sanayi kollarında maliyet artar; fiyatları yüksek bir düzeyde tutmak için üretim düşürülür; bu da ekonomide işsizliğe ve durgunluğa yol açar. Ayrıca Türkiye’den döviz çıkışı, ihracatımızla, ithal edilen malların karşılığını ödeyememe durumunu gösteren “cari açığın” ödenmesini güçleştirir; yeni dış borçlanma ihtiyacı doğar. Bütçede % 6,5 fazla meselesine gelince, IMF dayatması sonucunda, dış borçları ödeyebilmek için siyasi iktidar borç faizleri ödedikten sonra da bütçe gelirlerinin, giderlerinden % 6,5 fazla olmasını kabul etmiştir. Böylece borçların ödenmesi garanti altına alınır. Bunu sağlamak için de devlet öncelikle sağlık ve eğitim harcamalarını azaltıp, özelleştirmelere hız verir.

Ekonomi “yorumcuları”, ekonomiyi borsa-faiz-döviz kuru üçgenine indirgeyerek ekonominin halkın anlayamayacağı kadar teknik bir mesele olduğu izleniminin yaratılmasına aracılık eder. Böylece halk anlamadığı bir biçimde söylenen şeylerin kendisini ilgilendirmediği sonucuna varabilir. Ekonomi ile siyaset birbirinden koparılarak ancak “uzmanların” bildiği “özel alanlar”a dönüştürüldükten sonra, uzmanların vardıkları sonuçlar bizlere anlayabileceğimiz bir dile dönüştürülerek iletilir; mesela “Biraz daha kemerler sıkılacak ki, filan yılda ekonomi düzlüğe çıkabilsin,” denir. Kimlerin kemerlerinden bahsedildiği her yıl ücret ve maaş artışları açıklandığında görülür; ama başka kemerlere ne olduğu bilinmez.

Şimdi sıra özel tarihimle ilgili bazı bilgileri değerli okurlarımla paylaşmaya geldi. Kitabı bitirip önsözü kaleme alırken, Türkiye bölümünü askeri darbelere göre altbölümlere ayırdığımı fark ettim. Bu dönemlendirmeyi aynı zamanda yaşamımın dönemlerini de belirlediği için böylesine doğallıkla yapmış olabileceğimi düşündüm.

27 Mayıs 1960 darbesinde ABD’de üniversite birinci sınıftaydım ve biyoloji okuyacaktım. Annem 27 Mayıs’ı çok heyecanlı karşılamış; benim o yaz mutlaka Türkiye’ye gelip bu tarihi olayı daha yakından görmemi istemişti. Geldim ama, yaz sonunda, DP’nin önde gelenlerinden biriyle soyadı benzerliği, falan derken, yurtdışına gidebilmemin epey gecikeceği ortaya çıkınca, arkadaşlarım eşyalarımı Türkiye’ye gönderdiler. Ben de ABD’de aldığım dersleri geçerli sayan tek kurum olan Robert Kolej Yüksekokulu’nun yeni açılmış olan İdari Bilimler Fakültesi’ne kaydımı yaptırdım. İktisat Bölümü’nün ilk mezunu dört kişiden biri oldum. Yakın arkadaşım Murat Sertel ile ODTÜ Ekonomi Bölümü asistanlık sınavını kazandık ve İngiltere’ye doktora yapmaya gönderildik. Doktora konum, 19. yüzyıl İngiltere’sinin Osmanlı İmparatorluğu’yla yaptığı serbest ticaret anlaşmalarının Osmanlı ekonomisi üstündeki etkilerinin incelenmesiydi. Tez hocamın Marx’ın serbest ticaret üstüne bir yazısını önermesiyle ilk kez Marx’la tanışmış oldum.

12 Mart 1971 darbesinde ODTÜ Ekonomi Bölümü’nde hocaydım. İsrail Konsolosu Elrom’un İstanbul’da öldürülmesinden sonraki fırtınada birçok hoca, öğrenci ve yazarla birlikte kendimi Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu’nda buldum. Bu arada evdeki pek çok kitabım da çuvallara doldurulup gözaltına alınmıştı. Burada Behice Boran’ın yanık sesiyle söylediği türkülerin tadına vardım. Bu “misafirlik” kısa sürdüğü için ODTÜ’deki işime tekrar dönebildim. Kitaplar için açılan basın davası epey sürdükten sonra amcam avukat Süleyman Köymen sayesinde kitaplar alındı ve onları geri alabildim.

6 Mayıs 1972, hiç unutamayacağım bir tarih oldu. Ofis saatlerimde sık sık konuştuğumuz sevgili öğrencim Hüseyin İnan'ın, Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan ile birlikte idam edildiği gün. O sabah ders yaptığımız İdari Bilimler büyük amfisi her zaman-kinden de kalabalıktı. Çıt çıkmıyordu. Hüseyin'in her zaman oturduğu ön sıradaki yerinde bir kırmızı karanfil vardı. O günkü dersimin konusu faşizm oldu.

1977'de Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'ne girmiş; 1979'da profesör olduktan sonra Ekonomi Bölümü Başkanlığı'na seçilmişim. Bu görevi vekâleten yürütmekte olan Doçent Tansu Çiller'den fiilen devralmam ancak genç hoca arkadaşlarımın gayretleriyle gerçekleşti.

12 Eylül 1980 darbesinde, kendini kısımdan kurtarabilen birçok arkadaşım ve o zaman henüz 5 yaşında olan kızım Yıldız Silier'in babası yurtdışına gitti; onlar için on yılı aşan sürgün, benim için hasret dönemi başlamıştı. 1983'te 5000 kamu görevlisi ve 300'e yakın üniversite hocasıyla birlikte 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'yla "1402'lik" oldum; bu kanuna göre, yaşam boyu kamu hizmetlerinden men edilmiştik.

Yaşamın çok tuhaf bir rastlantısıyla, kanun maddeleriyle doldurulmuş dört satırlık hocalıktan atılma belgem, o zaman dekanımız olan ve Ocak 2003'teki ölümüne kadar dostum olarak kalan Prof. Dr. Murat Sertel'in eline tutuşturulmuş. Murat, gece 12'ye kadar bu belgeyi evirip çevirdikten sonra postayla göndermeye gönlü elvermemiş olacak ki, bize geldi. Gürültüye uyanan kızım "Ne oluyor?" diye sorduğunda, "Murat, bana okuldan atıldığımı söylemeye gelmiş," dedim. Uykulu haliyle "Beni de mi okulundan atacaklar?" dediğinde, "Yok canım, sana böyle şeyler olmayacak," gibi birtakım laflar ettiğimi hatırlıyorum. Murat'la sabaha kadar oturduk, konuştuk. Murat "Ben şimdi bu kâğıdı ne yapacağım? Bunu sana veremem," deyince, "Kolay, yarın okula gidince, ben bu kâğıdı kendime 'tebliğ' ederim," dedim. Sabah fakültede daktilonun başına geçip rektörlükten, dekanlığa gelen yazıyı, Ekonomi Bölüm Başkanı Oya Köymen'e hitaben yeniden yazdım, Murat

imzaladı; tebligatımı cebime koyup şahsi eşyalarımı toplamak için Bölüm Başkanlığı odasına gittiğimde öğrencilerim, çiçeklerle bekliyordu. Okuldan atıldığımı gece 12’de öğrenmişim, dolayısıyla uğurlamaya gelen öğrencilerin bu olayı ne zaman, nasıl öğrendiğini bugüne kadar çözebilmiş değilim. Bir saat içinde özel eşyalarımı aldım, öğrencilerimin alkışları ve çiçekleriyle 1990 yılına kadar dönemeyeceğim üniversitemden ayrıldım.

Atıldığım da aylardan mayıstı ve daha sömestir bitmemişti. Öğrendiğime göre, öğrenciler benim yerime ders vermeye gelen hocaların derslerine girmediği için yönetim, haziran ayında not verme formlarını bana yolladı. Yaşam boyu kamu hizmetlerinden men edilen bir hoca olarak, kendi imzama daha önceki sınav sonuçlarına göre notlarımı verdim. Bir sürü “hukuka dayandırılan madde ve sayılarla” insanlar mesleklerinden men ediliyor ama sıkışınca, hukuk filan göz ardı edilip, “yasadışı” olarak not vermem istenebiliyordu.

İstanbul’da sıkıyönetimin kalktığı 1985’ten 1990’a kadar, kendileri de 1402’lik olan değerli hukuk profesörleri Aydın Aybay ve Rona Aybay’ın öncülüğünde “İstanbul 1402’likleri” olarak idare mahkemeleri ile Danıştay arasındaki yolculuğumuz beş yıl sürdü. İstanbul Birinci İdare Mahkemesi görevlerimize dönebileceğimize karar verdikten sonra Boğaziçi Üniversitesi’nin tek 1402’liği olan benim hakkımda, BÜ Yönetim Kurulu şöyle bir karar aldı: “1402 sayılı kanunun ikinci maddesinde 2301 ve 2766 sayılı kanunlarla yapılan düzenlemeler ile Sıkıyönetimin istemi üzerine işlerine son verilen kamu görevlilerinin *bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmayacakları hakkında açık bir hüküm getirildiğinden*, üniversitemizde yeniden göreve başlamanız için yapılacak bir işlem bulunmadığı anlaşılmıştır. Rektör Prof. Dr. Ergun Toğrol.” Mahkeme kararını uygulamayan yönetim 1989’da Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu’nun lehimize aldığı karara direnemedi.

Altı yıl yayın sektöründe çalıştım. Önce *Yeni Düşün* edebiyat dergisinin sonra da *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*’nin yayın yönetmenliğini yaptım. 1990’da Boğaziçi Üniversitesi’ne

geri döndüğümde iktisat ders kitaplarında, akademik dilde ve üniversitenin “havası”ndaki değişiklik oldukça çarpıcıydı. Ders kitaplarında makroekonominin kurucusu Keynes, dipnota atılmıştı. İktisatta, giderek artan karmaşıklıkta matematiksel modelleriyle neoklasik iktisat tam bir egemenlik kurmuş; ekonomi programında “iktisat tarihi” seçimlik derslerin arasında bile marjinalleşmişti.

Bir yandan, YÖK öğrenci kontenjanını inanılmaz ölçüde artırmış (1983’te yaklaşık 3000 olan öğrenci sayısı 10.000’e çıkmıştı), öte yandan neoliberal politikalar nedeniyle devlet sürekli dış borç ödediği için başka sosyal alanlar gibi, eğitime de çok sınırlı kaynak ayırabilir duruma gelmişti. Siyasi iktidarlar, üniversitelere “piyasa zorunlulukları”na uymalarını ve kendi kaynaklarını bulmalarını öğütlüyordu. Üniversite yönetimleri, özel sektör yöneticileri gibi davranmalıydı. Tabii burada atlanan bir nokta vardı, hiçbir siyasi iktidar, şirketlere kaç kişi istihdam edeceğini söyleyemez ve şirketin içişlerine karışamazken, üniversitelerde bunun tam tersi yapıyordu.

Böylece artık akademik dilde “araştırma”dan çok, “projelerden” söz edilmeye; eğitimde *paralı* sertifika ve mastır programları yaygınlaşmaya başlamıştı. Projelere “sponsor” bulmak ve onların önemsedığı alanlarda proje yaparak para kazanmak iki açıdan zorunlu hale getirilmişti. Birincisi, öğretim üyelerinin asgari geçim koşulları, onları ek para kazanmaya zorluyordu; ikinci olarak, önce YÖK dayatması olan, sonra üniversite yönetimlerinin daha da sıkılaştırdığı koşullarda, her yıl belirli sayıda yayın yapmak gerektiği için bu projeler adeta başlıca yayın kanalı olmuştu. Böylece “üniversite-sanayi işbirliği” genel başlığı altında “araştırma-projeleri” dönemine girilmişti. Üniversite ya da ticari yayınevleri yerine artık araştırma-projelerinin yayıncıları TÜSİAD, Odalar Birliği ya da Dünya Bankası gibi kuruluşlar olmaya başlamıştı. Bu ilişkinin, bilimsel özgürlük ve özerklikle bağdaşır bağdaşamayacağı tartışma konusu bile olamıyordu, çünkü bu hal sanki üniversitenin “doğal” bir durumuymuş gibi sunuluyordu.

1980 öncesinde duymadığım bir söylem ortaya çıkmıştı. Boğaziçi Üniversitesi kitlesel eğitime geçerken anlaşılan “imaj” yaratıcıları da kolları sıvamıştı. Öğrencilerimize şunlar söyleniyordu: “Siz *farklısınız* çünkü Boğaziçilisiniz”, “Boğaziçililer *iş dünyasında başarılıdır*” çünkü “bireysel rekabette” donanımlıdır, “*liderlik*” nitelikleri vardır ve böylece sürüyor. “Bireycilik”, rekabette başkalarını ezip geçmek ve “lider” ya da başkalarını yöneten konumuna gelmek “başarı” ölçütü olarak sunuluyor, “iktidarda olmak” kutsanıyordu. Öğretilen konulara “Ne işime yarayacak?” mantığıyla bakan bir öğrenci kitlesi oluşmuş; az emek harcayarak iyi not almak yaygın bir strateji olmuştu. 1967-1977 arasında ODTÜ’nün havasını soluduktan, hocalığını tattıktan sonra yabancılaştığım bu akademik ortama dayanmak güç oldu. Ama, her sınıftaki sayıları az da olsa bir grup öğrencinin ilgisi, soruları, aydınlık yüzleri ile dostluğumuzun sürdüğü meslektaşlarım, dayanma gücümü artırdı ve umutlarımın sürmesine yardımcı oldu.

*
* *

Kitabın planlanma aşamasından başlayarak, her aşamasında, Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi biricik kızım Yardımcı Doçent Dr. Yıldız Silier’in moral desteği, düşünsel, eleştirel ve teknik yardımları olmasaydı, bu yazıları kitaplaştıramazdım.

Dostum ve redaktör-düzeltilenim Nurten Tuç için “teşekkür” sözcüğü, onun katkılarını anlatmaya yetmese de mecburen bu sözcüğü kullanarak “sağ ol sevgili dostum” diyorum. Son olarak değerli okurlar: Bu kitapla genel olarak daha önce üstünde fazla durmadığınız tarihsel-toplumsal süreçler arasında bazı köprüler kurabilmişsem, yazılarım amacına ulaşmış olacak.